

В. В. Орищук, аспірант кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління
та державної служби Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

МУЗЕЙНА ПОЛІТИКА ЦИФРОВОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглянуто поняття музейної політики цифрового розвитку як одного з чинників збереження й популяризації культурної спадщини, а також визначено особливості застосування сучасних цифрових технологій у сфері музейної справи в умовах війни. В основу даного дослідження покладені такі принципи методології як: системний підхід; контекстуальність аналізу досліджуваного об'єкта. Дані принципи дозволили автору визначити комплексність щодо відбору методів дослідження: інтерпретації задля характеристики категорій понять та зв'язків; історико-культурний метод задля концептуалізації та дослідження теми; аналіз та синтез – для визначення особливостей зазначеної теми та її значимості в науковому матеріалі.

Автором акцентовано, що музейна політика цифрового розвитку має міждисциплінарний характер і знаходиться на перетині дослідження цифрового розвитку у сфері музейної справи, скоординованої музейної політики щодо збереження культурної спадщини в Україні та відновлення її після війни за допомогою сучасних цифрових технологій або засобів діджиталізації.

Встановлено, що використання цифрового розвитку у сфері музейної справи та покращення таким чином музейної політики дозволяє створити умови для збереження культурної спадщини. Європейська комісія зі спільного європейського простору даних для культурної спадщини (CEDCHE) рекомендує пришвидшити оцифрування всіх пам'яток і об'єктів культурної спадщини, об'єктів і артефактів для майбутніх поколінь, щоб захистити та зберегти ті, що перебувають у зоні ризику.

Зазначено, що при забезпеченні збереження культурної спадщини, важливо використовувати такі новітні цифрові інструменти як: 3D/4D моделювання, технології віртуальної та доповненої реальності та інші для забезпечення ефективних і глобальних рішень задля реальних потреб доступу, захисту та збереження культурної спадщини. Наголошено, що одним із напрямів забезпечення розвитку музейної політики цифрового розвитку та подальшого поширення і збереження культурної спадщини є створення хмари для культурної спадщини.

Ключові слова: музейна політика, музейна політика цифрового розвитку, цифровізація, музейна політика цифрового розвитку в умовах війни.

V. V. Oryschuk. Museum policy of digital development in the time of war

The article discusses the concept of museum policy of digital development as one of the factors of preservation and popularization of cultural heritage, and identifies the peculiarities of the use of modern digital technologies in the field of museums in wartime. This study is based on the following methodological principles: systematic approach; contextual analysis of the object under study. These principles allowed the author to determine the complexity of the selection of research methods: interpretation to characterize categories of concepts and relationships; historical and cultural method to conceptualize and research the topic; analysis and synthesis to determine the features of the topic and its significance in the scientific material.

The author emphasizes that the museum policy of digital development is interdisciplinary in nature and is at the intersection of the study of digital development in the field of museum studies, coordinated museum policy for the preservation of cultural heritage in Ukraine and its restoration after the war with the help of modern digital technologies or digitalization tools.

It has been established that the use of digital development in the field of museums and the improvement of museum policy in this way allows creating conditions for the preservation of cultural heritage. The European Commission for the Common European Data Space for Cultural Heritage (CEDCHE) recommends accelerating the digitization of all cultural heritage monuments and sites, objects and artifacts for future generations in order to protect and preserve those at risk.

It is noted that in ensuring the preservation of cultural heritage, it is important to use the latest digital tools such as: 3D/4D modeling, virtual and augmented reality technologies, and others to provide effective and global solutions to the real needs of access, protection and preservation of cultural heritage. It is emphasized that one of the ways to ensure the development of the museum policy of digital development and further dissemination and preservation of cultural heritage is to create a cloud for cultural heritage.

Key words: museum policy, museum policy of digital development, digitalization, museum policy of digital development in times of war.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану музейна політика стає критичним чинником реабілітації суспільства та його культури. Вона може бути інструментом для об'єднання людей, коли вони будують свою ідентичність та почуття нації. З метою відновлення розвитку та запобігання пошкодженням музеїв і культурних об'єктів, реабілітація повинна базуватися на певних принципах, щоб забезпечити процес відновлення. Проблематика дослідження музейної політики цифрового розвитку має міждисциплінарний характер і знаходиться на перетині

дослідження цифрового розвитку у сфері музейної справи, скоординованої музейної політики щодо збереження культурної спадщини в Україні та відновлення після війни за допомогою сучасних технологій. Саме завдяки застосуванню сучасних технологій оцифрування може бути успішно розв'язана нагальна проблема збереження культурної спадщини в Україні, її відновлення після війни, а також популяризації та розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема дослідження має багатоаспектний характер, яку висвітлювали як закордонні, так і вітчизняні науковці, з них: дослідженням державної культурної політики України в умовах війни займався В. І. Малімов [1]; аналізом філософсько-культурологічного аспекту руйнування культурної спадщини України в умовах війни присвячено праці М. Г. Новосад, С. І. Білоус, О. Ф. Терешкун, Л. В. Борисевич [2]; проблематику концентральних війн сучасності щодо музеїв та культурної спадщини досліджували Р. В. Гула, І. Г. Передерій [3]; аналіз захисту культурної спадщини під час конфлікту описав Б. І. Деніелс [4]; розв'язання проблем збереження культурної спадщини в Україні та відновлення після війни за допомогою сучасних технологій оцифрування досліджував Т. О. Горбул [5; 6]; сферу застосування практик цифрової трансформації як нового способу збереження та популяризації культурної спадщини аналізував С. С. Русаков [6]. Зокрема Р. Алкала [7] у своєму науковім дослідженні розкриває тему зобов'язань щодо захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту та досліджує природу цифрового матеріалу та важливі концептуальні відмінності між цифровими та фізичними творами. Водночас можна констатувати недостатню кількість публікацій, які осмислюють перспективи застосування сучасних технологій оцифрування задля розв'язання нагальної проблеми збереження культурної спадщини в Україні, її відновлення після війни.

Мета статті – розкрити розуміння поняття музейна політика цифрового розвитку як одного з чинників збереження й популяризації культурної спадщини, а також визначити особливості застосування сучасних цифрових технологій у сфері музейної справи в умовах війни / воєнного конфлікту. В основу даного дослідження покладені принципи методології такі, як системний підхід; контекстуальність аналізу досліджуваного об'єкта. Дані принципи дозволили визначити наступні методи дослідження: інтерпретації задля характеристики категорій понять та зв'язків; історико-культурний метод для концептуалізації та дослідження теми; аналіз та синтез для визначення особливостей зазначеної теми та зазначення в науковому матеріалі.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають О. Помігалов та О. Андреев «протягом історії різноманітні катастрофи не лише забирали людські життя, а й знищували величезну кількість історичних артефактів. Тисячі книг та історичних документів, предметів мистецтва, дизайну тощо були втрачені у віках, руйнуючи традиції та загрожуючи ідентичності. Як показали останні події, такі руйнування не залишилися в минулому» [8]. Саме «музеї повинні служити засобом освіти дорослих, нагадуючи людям про цінність цивілізації» наголошує вчений Дж. Б. Гуд. Він також стверджує, що «створюючи цифрові колекції історичних артефактів ми виводимо обмін знаннями на новий рівень, дозволяючи помістити будь-який предмет у культурний контекст з акцентом на час, традиції, взаємний вплив чи ідеологічну спорідненість. Можливість завантажувати відео, аудіозаписи та зображення високої роздільної здатності робить ці колекції більш привабливими для широкої аудиторії, кориснішими для дослідників і привабливішими для дизайнерів» [8].

Культура, включно з культурною спадщиною, сприяє трансформації сталого розвитку, необхідній для досягнення цілей Європейського зеленого курсу та Порядку денного до 2030 року. У цьому контексті цифрові технології також відіграють ключову роль. Тому інновації в культурному та креативному секторах, цифрову трансформацію та доступність культури й культурної спадщини в цифровому просторі необхідно і надалі посилювати. Ключову роль у цьому відношенні відіграватиме ЄК ТК «Культура і творчість» [9]. Необхідно також дотримуватися збалансованого підходу до антропогенного середовища. Широкомасштабна популяризація ініціативи «Новий європейський Баугауз» (NEB) може допомогти підвищити обізнаність про важливість якісної архітектури та забудованого середовища [10].

Аналізуючи останню резолюцію Ради ЄС щодо Робочого плану ЄС у сфері культури на 2023–2026 роки, схвалену Радою (освіта, молодь, культура і спорт) на її засіданні 29 листопада 2022 року [11] можна виокремити один з універсальних пріоритетів з огляду на його внесок у посилення європейської культурної співпраці, просування культурного розмаїття та створення європейської доданої вартості це «Культура для людей: посилення культурної участі та ролі культури в суспільстві» (рис. 1). В межах даного пріоритету Рада ЄС виділяє одним із важливих напрямків діяльності до 2026 року «доступність різноманітного європейського культурного контенту в цифровому середовищі». В Робочому плані ЄС обґрунтовують, що можливість виявлення культурного контенту залежить від того, як дані були створені та записані, а також від управління контентом на основних платформах, які виступають у ролі воротарів. Європейський контент має бути не лише доступним онлайн, але й доступним для пошуку. Спираючись на вже проведену роботу та консультації (наприклад, Media Outlook, Європейська аудіовізуальна обсерваторія, Euroropa), рекомендації щодо визначення пріоритетів контенту, алгоритмів та впливу кураторських стратегій на культурне та мовне розмаїття мають (яке має бути більш досконалим), розуміння та пошук спільних рішень для розширення доступу до якісного європейського контенту в Інтернеті (включаючи відповідні моделі доходів на основі даних).

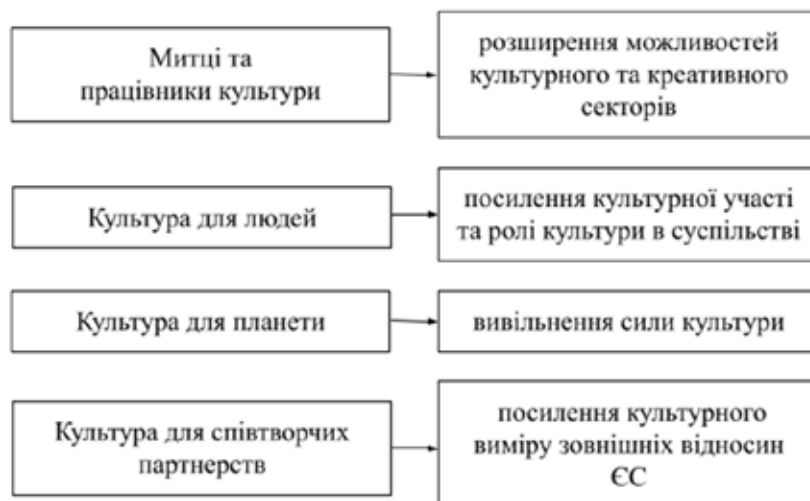

Рис. 1. Пріоритети із резолюції Ради ЄС щодо Робочого плану ЄС у сфері культури на 2023–2026 роки
Джерело: автор. розробка [за 11]

Тобто одним зі стратегічних напрямків діяльності ЄС щодо культури, культурної спадщини та музейної сфери є покращення музейної політики цифрового розвитку. Коли ми говоримо про музейну політику цифрового розвитку чи то термін «цифровий розвиток у сфері музейної справи» то маємо на увазі «впровадження, використання технологій та цифрових інструментів в національній музейній політиці, музеєзнавстві та музейній практиці» [12, ст. 30].

Використання цифрового розвитку у сфері музейної справи й покращення таким чином музейної політики дозволяє створити умови для збереження культурної спадщини тощо. При забезпеченні збереження культурної спадщини, важливо використовувати новітні цифрові інструменти (такі як 3D / 4D моделювання, технології віртуальної та доповненої реальності) та інші результати для забезпечення ефективних і глобальних рішень для реальних потреб доступу, захисту та збереження культурної спадщини [13].

Однак нові технологічні мережі, масштабні та глибокі зрушення, що формують новий тип цифрової культури – Культуру 3.0 (Culture 3.0) можуть призвести до впливу у 8 сферах, сприяючи соціальному, економічному, екологічному та особистому добробуту (рис. 2).

Щодо побудови цифрового розвитку та Культури 3.0 в контексті поширення даних у вільному доступі Європейська комісія зі спільного європейського простору даних для культурної спадщини (CEDCHE) розробила Рекомендації щодо спільного європейського простору даних для культурної спадщини. Комісія рекомендує

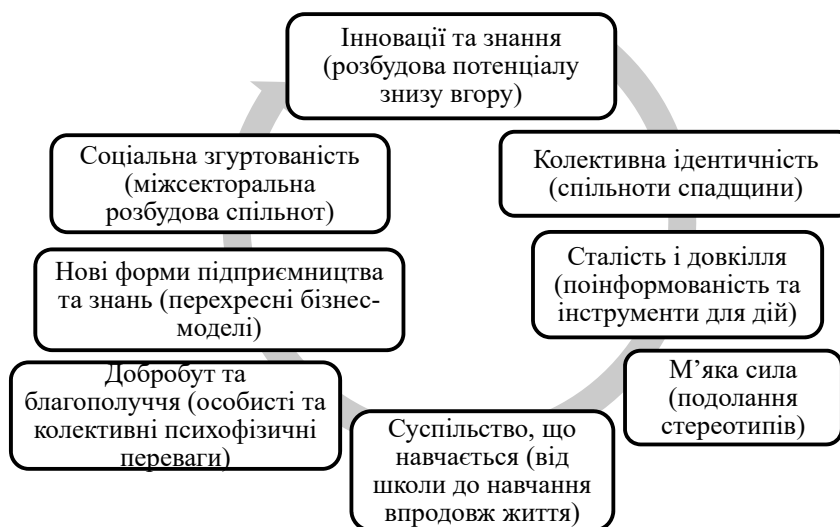

Рис. 2. Вісім сфер впливу Культури 3.0

Джерело: автор. розробка [за 11]

державам-членам прискорити оцифровку всіх пам'яток і об'єктів культурної спадщини, об'єктів і артефактів для майбутніх поколінь, щоб захистити та зберегти ті, що перебувають у зоні ризику, а також підвищити їх повторне використання в таких сферах, як освіта, сталий туризм і культурні творчі сектори [14].

Т. О. Горбул стверджує, що сьогодні необхідність збереження, забезпечення доступності культурної спадщини має враховувати методи, що спираються на її особливості – віддаленість у часі, відчуженість, фрагментарність, багатоплановість об'єктів. Під впливом військових конфліктів, тероризму та стихійних лих багато об'єктів культурної спадщини дедалі більше зазнають руйнувань [5, ст. 57].

Українські вчені М. Г. Новосад, С. І. Білоус, О. Ф. Терешкун, Л. В. Борисевич [2] аналізуючи філософсько-культурологічний аспект руйнування культурної спадщини України в умовах війни зазначають, що в період цифрової трансформації одним із нових методів фіксації зруйнованих, пошкоджених чи знищених пам'яток і об'єктів культури стає діджиталізація, яка вже сприяє ефективній фіксації втрат в умовах війни [2, ст. 68].

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури) у своїх аналітичних звітах підтверджують вище зазначену думку українських вчених – цифрові технології відіграють значну роль у захисті культурної спадщини, у тому числі після конфліктів, стихійних лих та інших надзвичайних ситуацій [15].

Т. О. Горбул і С. С. Русаков зазначають шість пунктів позитивної ролі цифрової трансформації у сфері культурної спадщини (за Міністерством культури та інформаційної політики України) (рис. 3) [6, ст. 63]. Також у своїй науковій праці вони відмічають, що з липня 2022 року український уряд «працює над створенням цифрової платформи управління національною культурною спадщиною, яка визначена як ядро культурної політики» [6, ст. 63], що позитивно вплине на побудову сучасного цифрового музейного простору та входження його в Європейський музейний простір.

Визначення факторів, які стимулюють цифровий розвиток у сфері музейної справи та регулюють за умов війни, слід продовжити з визначення та аналізу організаційних складників систем управління та нормативно-правових актів.

Варто зазначити, щодо захисту культурної спадщини одним з основоположних є документ «Конвенція про охорону всесвітньої культурної й природної спадщини» (Париж 1972 р.), ратифікований українським урядом в 1988 р. [16]. В ньому зазначено, що «Кожна держава – сторона цієї Конвенції зобов'язується не вдаватися до будь-яких навмисних дій, що могли б завдати прямо чи посередньо шкоди культурній і природній спадщині <...>, яка розміщена на території інших держав – сторін цієї Конвенції».

Слід відзначити, що удосконалення захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту і створення системи посиленого захисту спеціально виділених категорій культурних цінностей прописано в «Другому Протоколі до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року» (Гаага, 1999 р.), який ратифікований українським урядом у 2020 р. [17]. В зазначеному Протоколі зазначено, що уряди повинні захищати свої культурні цінності від збройного нападу, захищаючи нерухоме майно, зберігаючи рухомі

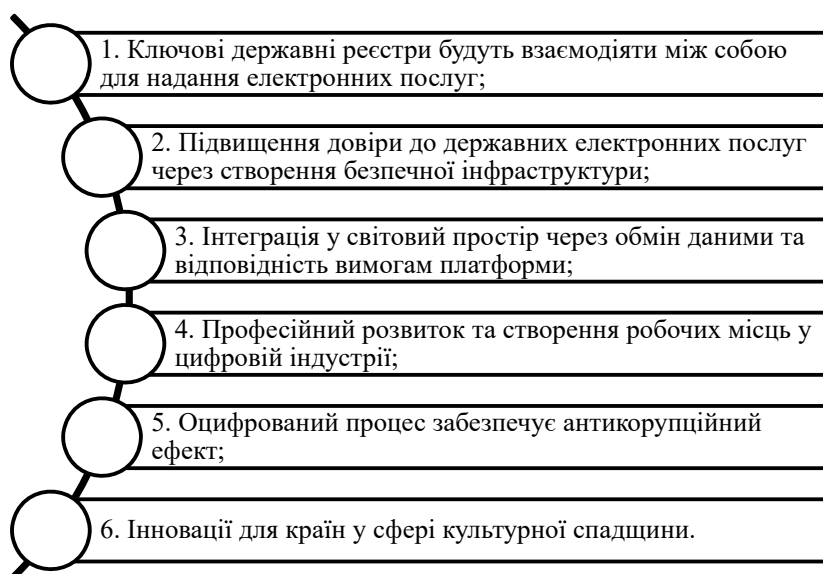

Рис. 3. Пункти позитивної ролі цифрової трансформації у сфері культурної спадщини

Джерело: автор. розробка [за 11]

культурні об'єкти якомога далі від військових операцій і уникаючи розміщення військових об'єктів поблизу нерухомого майна.

Одним з інструментів захисту спадщини під час збройних конфліктів і стихійних лих, а також який надає підтримку після кризи є Блакитний щит (Blue Shield) [18]. Він є символом, який використовується для позначення культурних об'єктів, які охороняються Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, прийнятою ЮНЕСКО в 1954 році. Блакитний щит іноді називають культурним еквівалентом Червоного Хреста. Blue Shield [18] був заснований у 1996 році як професійний комітет і незалежна організація для заохочення охорони та поваги до культурних цінностей.

Продовжуючи аналіз питання збереження культурної спадщини під час війни, слід також зазначити, що це питання є дискусійним протягом багатьох років і в Міжнародній раді музеїв (ICOM) [19], яка є неурядовою організацією (НУО). ICOM займається захистом культурної спадщини в усьому світі, працює над розв'язання цієї проблеми час. Низка рекомендацій розміщена в щорічних звітах ICOM.

У межах проаналізованих даних варто зазначити, що основну аналітику щодо захисту культурної спадщини під час війни підготувала ЮНЕСКО у форматі військового посібника «Охорона культурних цінностей» (Protection of cultural property: military manual) [20] датованим 2017 роком. В ньому визначаються передовий військовий досвід захисту культурних цінностей у випадку збройного конфлікту тощо.

У практиці ЮНЕСКО [15] щодо «захисту і збереження культурного розмаїття в цифрову еру» ми виділяємо три способи, за допомогою яких можна захистити культурну спадщину під час війни:

- використання цифрових технологій, таких як відеокамери та дрони;
- використання технологій 3D друку;
- використання систем штучного інтелекту (ШІ), які можуть виявляти зміни у фізичних характеристиках об'єктів, таких як картини чи статуї, а також їх розташування тощо.

Однак, Браян І. Деніелс наголошує, що «нешодавнє вторгнення в Україну є нагадуванням про те, як культурна спадщина стає мішенню. З 2014 року Росія підриває українську культуру та державність і використовує культурну спадщину для просування іредентистських претензій» [4].

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням Росії в Україну у 2022 р. значною мірою активізувалась міжнародна підтримка та допомога в захисті культурної спадщини. Зокрема запроваджувалися низка проектів, співпраць тощо.

Серед успішних прикладів підтримки музейної політики цифрового розвитку у збереженні культурної спадщини, як зазначає Горбул Т.О., є «започаткування Міністерством культури та інформаційної політики України, Державним агентством України з питань мистецтв та мистецької освіти та українською блокчейн-компанією Everstake благодійної ініціативи Save Ukrainian Culture. Мета цієї ініціативи – збір коштів на збереження культурної спадщини України. Охочі долучитися до порятунку культурних об'єктів можуть зробити пожертви, використовуючи різні види криптовалют (USDT, ETH, MINA, BTC)» [5, ст. 58].

На думку Т. О. Горбула і С. С. Русакова варто вивчити таке явище у збереженні культурної спадщини, як NFT – це унікальний цифровий актив, побудований на технології блокчейн. З початком повномасштабного вторгнення в Україну було започатковано музей війни META HISTORY [24], які продають набір цифрових робіт, що хронологічно представляють кожну критичну подію російсько-української війни [6, ст. 71]. Та низка інших ініціатив запроваджуються точково по всій Україні.

Серед основних напрямків, над якими сьогодні працює Міністерство культури та інформаційної політики є:

- сама цифрова трансформація, яка має на меті реінжиніринг наявних алгоритмів та послуг, зокрема, зміна порядку ведення обліку культурних цінностей та спадщини з паперового на електронний;
- безпосереднє оцифрування наявних експонатів та об'єктів у музеях, а також всіх культурних цінностей;
- цифрові проекти, наприклад – онлайн музеї або інформаційні портали [1, ст. 160].

Одним із напрямів забезпечення розвитку музейної політики цифрового розвитку та подальше поширення і збереження культурної спадщини є створення хмари для культурної спадщини. Європейська Комісія у 2022 році розпочала діалог із державами-членами щодо спільного створення спільної хмари для культурної спадщини, щоб допомогти захистити європейські культурні скарби за допомогою цифрової інфраструктури; заклала основи для підготовки конкурсів робочих груп кластера 2 для підтримки Європейської спільної хмари для культурної спадщини на період 2023–2025 років за трьома етапами:

- розробка та впровадження базової архітектури та управління;
- створити орган управління та координації;
- розробляти перші способи використання в реальному світі. Оскільки Україна має перспективу стати членом ЄС, цей досвід є актуальним і для нас [21].

Хмара має на меті полегшити доступ до передових технологій і усунути перешкоди для невеликих і віддалених установ, що дозволить забезпечити передовими технологіями для оцифрування артефактів, дослідження творів мистецтва та документування даних.

«Очевидно, що цифрові практики у сфері культурної спадщини не гарантують фізичного захисту оригінальних культурних об'єктів, що можна підтвердити тим фактом, що 186 об'єктів культурної спадщини України були знищені або пошкоджені під час російського вторгнення у 2022 році (інформація станом на 5 вересня 2022 року згідно з відкритою інформацією ЮНЕСКО)» [6, ст. 72].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Під час війни цифрове середовище є окремим полем битви. Оскільки цифрова епоха веде до найглибшої трансформації способу ведення війни за понад 100 років, не дивно, що нове оборонне мислення стосується всього, чим займається цифрова індустрія: науки про дані, безпечної хмари, штучного інтелекту та синтетичних середовищ тощо.

Враховуючи поточну російсько-українську війну, важливо побудувати цифрову інфраструктуру, яка зможе задовольнити потреби населення. Це включає покращення цифрового доступу до державних послуг для переміщених громадян, використання всього невикористаного спектра для обслуговування, зменшення поточних розривів між областями, розширення використання / доступу до комунікаційної та цифрової інфраструктури.

Україна на шляху до затвердження державної політики цифрового розвитку музеїв. Проте музеї в Україні ще на стадії підготовки. Інституційно вони не готові до повної реалізації цифрової стратегії у двадцять першому столітті. Наразі національні стратегії не визнають ролі музеїв як стратегічних партнерів у таких сферах, як освіта, дослідження, політика та розвиток технологій. Найскладнішою проблемою є відсутність джерел фінансування нових ініціатив. Серед музейних професіоналів усе ще очевидний скептицизм щодо переваг оцифрування та запровадження цифрового розвитку.

Таким чином, частковий аналіз політики цифрового розвитку музею в умовах війни дозволяє зробити висновок, що управління досліджуваною системою є оригінальним і однозначно заслуговує на увагу. Подальші наукові дослідження та результати вимагають оперативного вирішення, одним із яких є розробка ефективних моделей управління системами політики цифрового розвитку музеїв з урахуванням усіх факторів впливу в умовах війни/військового конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Малімон В. І. Пріоритети державної культурної політики в умовах війни / ISSN (Print) 2708-7530 *Наукові перспективи*. 2022. № 7(25). С. 160. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2076/2077> (дата звернення 24.01.2023).
2. Новосад М. Г., Білоус С. І., Терешкун О. Ф., Борисевич Л. В. Руйнування культурної спадщини України в умовах війни як проблема: філософсько-культурологічний аспект. *Освітній дискурс* : збірник наукових праць. 2022. № 39(1–3). С. 68. URL: http://enpui.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37704/Novosad_Bilous_Tereshkun_Borysevych_62-76.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 24.01.2023).
3. Гула Р. В., Передерій І. Г. Музеї та культурна спадщина у консенсусних війнах сучасності (на прикладі російської агресії проти України). *Сучасні рецепції світоглядно-ціннісних орієнтирів Григорія Сковороди* : монографія / за ред. Д.С. Луніна. Полтава : Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2022. С. 253. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/11319/1/%d0%9c%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d1%96%d1%8f_%d0%a1%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%b0_253-266.pdf (дата звернення 24.01.2023).
4. Brian D. Protecting cultural heritage during conflict. *Georgetown Journal of International Affairs*. 2022. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2022/05/09/protecting-cultural-heritage-during-conflict/>
5. Горбул Т. О. Культурна спадщина в умовах розвитку сучасної цифрової культури. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям «Культурологія»*. 2022. № 43. С. 57–58. URL: <https://zbrnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/580/600> (дата звернення 24.01.2023).
6. Gorbul T., Rusakov S. Cultural heritage in the context of digital transformation practices: experience of Ukraine and the Baltic States. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. Vol. 8, № 4. P. 63–72. DOI: 10.30525/2256-0742/2022-8-4-58-69
7. Alcalá R. Cultural evolution: Protecting «digital cultural property» in armed conflict. *International Review of the Red Cross*. 2022. № 104(919). P. 1084. DOI: 10.1017/S181638312200008X.
8. Pomigalov A., Andreev A. Digital museums for digital history. 2022. URL: <https://www.smashingmagazine.com/2022/06/digital-museums-digital-history/>
9. Transforming Europe's Cultural & Creative Sectors and Industries // The European Institute of Innovation & Technology. URL: <https://eit.europa.eu/eit-community/eit-culture-creativity>
10. New European Bauhaus. *European Union*. URL: https://new-european-bauhaus.europa.eu/index_en
11. Council resolution on the EU Work Plan for Culture 2023-2026. 15381/22, 29 November 2022. *General Secretariat of the Council*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/60399/st15381-en22.pdf>
12. Оришук В. В. Стратегування як механізм удосконалення державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи / ISSN (Print) 2616-9193 ISSN (Online) 2616-9207 *Вісник Київського національного університету*

імені Тараса Шевченка. Державне управління. 2022. № 16(2). С. 30. URL: <https://publicadministration-knu.org/index.php/journal/article/view/112/57> (дата звернення 24.01.2023).

13. Horizon Europe –Work Programme 2021-2022. Culture, creativity and inclusive society. European Commission Decision C (2022)2975 of 10 May 2022. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/wp-call/2021-2022/wp-5-culture-creativity-and-inclusive-society_horizon-2021-2022_en.pdf

14. Commission proposes a common European data space for cultural heritage. *European Commission*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-proposes-common-european-data-space-cultural-heritage>

15. Cutting Edge | Protecting and preserving cultural diversity in the digital era // UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/cutting-edge-protecting-and-preserving-cultural-diversity-digital-era>

16. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради від 04 жовтня 1988 р. № 6673-XI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_089 (дата звернення 24.01.2023).

17. Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року: Закон України від 30 квітня 2020 р. № 585-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/585-20> (дата звернення 24.01.2023).

18. The Blue Shield. URL: <https://theblueshield.org/>

19. Emergency preparedness and response // International Council of Museums. URL: <https://icom.museum/en/heritage-protection/emergency-preparedness-and-response/>

20. UNESCO. Protection of cultural property: military manual. *International Institute of Humanitarian Law*. 2016. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246633_eng

21. Metahistory Museum. URL: <https://metahistory.gallery/>

References:

1. Malimon, V. I. (2022). *Priorytety derzhavnoi kulturnoi polityky v umovakh viiny* [Priorities of state cultural policy in times of war]. *Naukovi perspektyvy*, № 7(25), p. 160. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2076/2077> [in Ukrainian].

2. Novosad, M. H., Bilous, S.I., Tereshkun, O.F. & Borysevych L.V. (2022). *Ruinuvannia kulturnoi spadshchyny Ukrainy v umovakh viiny yak problema: filosofsko-kulturolohichniy aspekt* [The Destruction of Ukraine's Cultural Heritage in Times of War as a Problem: Philosophical and Cultural Aspect]. *Osvitnii dyskurs* : zbirnyk naukovykh prats, № 39(1–3), p. 68. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37704/Novosad_Bilous_Tereshkun_Borysevych_62-76.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

3. Hula, R.V. & Perederii, I.H. (2022). *Muzei ta kulturna spadshchyna u konstsiientalnykh viinakh suchasnosti (na prykladi rosiiskoi ahresii proty Ukrainy)* [Museums and cultural heritage in the wars of consciousness of our time (on the example of Russian aggression against Ukraine)]. *Suchasni retseptsii svitohliadno-tsinnisnykh oriientyriv Hryhoriia Skovorody (Monograph)*. Poltava : National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», p. 253. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/11319/1/%d0%9c%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d1%96%d1%8f_%d0%a1%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%b0_253-266.pdf [in Ukrainian].

4. Brian, D. (2022). *Protecting cultural heritage during conflict*. *Georgetown Journal of International Affairs*. URL: <https://gjia.georgetown.edu/2022/05/09/protecting-cultural-heritage-during-conflict/>

5. Horbul, T.O. (2022). *Kulturna spadshchyna v umovakh rozvytku suchasnoi tsyfrovoyi kultury* [Cultural Heritage in the Context of Modern Digital Culture]. *Ukrainska kultura : mynule, suchasne, shliakhy rozvytku. Napriam «Kulturolohiia»*, № 43, pp. 57–58. URL: <https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/580/600> [in Ukrainian].

6. Gorbul, T. & Rusakov, S. (2022). *Cultural heritage in the context of digital transformation practices: experience of Ukraine and the Baltic States*. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 8, № 4, pp. 63–72. DOI: 10.30525/2256-0742/2022-8-4-58-69

7. Alcalá, R. (2022). *Cultural evolution: Protecting «digital cultural property» in armed conflict*. *International Review of the Red Cross*, № 104(919), p. 1084. DOI: 10.1017/S181638312200008X

8. Pomigalov, A. & Andreev, A. (2022). *Digital museums for digital history*. URL: <https://www.smashingmagazine.com/2022/06/digital-museums-digital-history/>

9. *Transforming Europe's Cultural & Creative Sectors and Industries* // The European Institute of Innovation & Technology. URL: <https://eit.europa.eu/eit-community/eit-culture-creativity>

10. *New European Bauhaus* // European Union. URL: https://new-european-bauhaus.europa.eu/index_en

11. *Council resolution on the EU Work Plan for Culture 2023-2026*. 15381/22, 29 November 2022. *General Secretariat of the Council*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/60399/st15381-en22.pdf>

12. Oryshchuk, V.V. (2022). *Stratehuvannia yak mekhanizm udoskonalennia derzhavnoi polityky tsyfrovoho rozvytku u sferi muzeinoi spravy* [Strategy as a mechanism for improving the state policy of digital development in the field

of museum affairs] *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Derzhavne upravlinnia*, № 16(2), p. 30. DOI: 10.17721/2616-9193.2022/16-5/7 [in Ukrainian].

13. Horizon Europe –Work Programme 2021-2022. Culture, creativity and inclusive society. European Commission Decision C (2022)2975 of 10 May 2022. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/wp-call/2021-2022/wp-5-culture-creativity-and-inclusive-society_horizon-2021-2022_en.pdf

14. Commission proposes a common European data space for cultural heritage. *European Commission*. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/commission-proposes-common-european-data-space-cultural-heritage>

15. Cutting Edge | Protecting and preserving cultural diversity in the digital era // UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/cutting-edge-protecting-and-preserving-cultural-diversity-digital-era>

16. Konventsiiia pro okhoronu vsesvitnoi kulturnoi i pryrodnoi spadshchyny: ratyfikovano Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady vid 04 zhovtnia 1988 r. № 6673-XI / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_089 [in Ukrainian].

17. Pro pryiednannia Ukrainy do Druhoho protokolu do Haazkoi konventsii pro zakhyst kulturnykh tsinnostei u razi zbroinoho konfliktu 1954 roku: Zakon Ukrainy vid 30 kvitnia 2020 r. № 585-IX / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/585-20> (data zvernennia 24.01.2023).

18. The Blue Shield. URL: <https://theblueshield.org/>

19. Emergency preparedness and response. *International Council of Museums*. URL: <https://icom.museum/en/heritage-protection/emergency-preparedness-and-response/>

20. UNESCO. Protection of cultural property: military manual. *International Institute of Humanitarian Law*. 2016. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246633_eng

21. Metahistory Museum. URL: <https://metahistory.gallery/>